

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ: ВЛАСНІ ІМЕНА ЛЮДЕЙ

У статті порушено питання функціонування антропонімії як інформаційно-знакової, ідентифікаційної та мовної систем. Здійснено спробу інтерпретації мовного законодавства стосовно документування власних назв людей з огляду на мовні права, правописні рекомендації та мовну ситуацію в Україні.

Ключові слова: прізвище, особові імена, мовне законодавство, екологія мови.

Оксана Михальчук. ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО УРЕГУЛИРОВАНИЯ ОНИМНОГО ПРОСТРАНСТВА: ИМЕНА СОБСТВЕННЫЕ

В статье затронут вопрос функционирования антропонимии как информационно-знаковой, идентификационной и языковой систем. Осуществлена попытка интерпретации языкового законодательства относительно документирования имен собственных с учетом языковых прав, рекомендаций правописания и языковой ситуации Украине.

Ключевые слова: фамилия, личные имена, языковое законодательство, экология языка.

Oksana Mykhalchuk. PROBLEMS OF LEGISLATIVE REGULATION OF ONOMASTICS SPACE: PEOPLE'S PROPER NAMES

The article raised the question of functioning of anthroponymy as information sign, identity and language systems. The attempt of interpretation of language legislation regarding documentation of people's proper names due to the language law, linguistic and orthographic recommendations and language situation in Ukraine was made in the article.

Key words: surname, personal names, language legislation, ecology of language.

У сучасному глобалізованому світі власні назви є маркером державної на національній ідентичностей. Регулювання та кодифікація системи власних назв в офіційній сфері – одне з найважливіших завдань мовної політики кожної держави. Важливим інструментом у цьому питанні є законодавча база щодо використання мов, у тому числі в сфері діловодства, документування, номінації.

Мета статті – аналіз законодавства України щодо власних імен людей та перспективи імплементації законодавчої бази з урахуванням досвіду української держави та мовних пріоритетів сусідніх країн. Важливим етапом дослідження є пошук балансу між мовними правами громадян та особливостями функціонування власних імен як інформаційно-знакової, ідентифікаційної та мовної систем. Джерельною базою стало мовне законодавство України (чинний та проекти законів про мови), мовні закони деяких інших країн, відповідні статті Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин, ЗУ «Про національні меншини в Україні» тощо, а також словники прізвищ та імен і фактологічна база ДП «Українське бюро лінгвістичних експертиз НАН України».

В імені людини поєднується соціальне, правове і мовне начало. Поєднання цих елементів дозволяє особі 1) індивідуалізуватися в суспільстві; 2) виявляти належність до певної етномовної спільноти (групи); 3) використовувати ім'я як інструмент для вчинення правових дій. Прагматика правових ситуацій використання імені передбачає законодавче та правописне врегулювання офіційної антропонімії. Система офіційного найменування осіб базована на трьох китах: право на ім'я, мовне законодавство, правопис. Баланс між цими трьома стовпами не завжди рівноважний. Підхитує його і відсутність в Україні дієздатного мовного закону, і проблеми сучасного українського правопису, і неусвідомлення деякими громадянами

корелятивної залежності між мовними правами, мовною нормою і мовними обов'язками. Право на ім'я належить до невід'ємних і невідчужуваних особистих немайнових прав громадян, що проголошено ст. 7 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. (ратифіковано 27 лютого 1991), ст. 28, 294–296 Цивільного кодексу України (2003 р.) та ст. 3, 7, ст. 144–149 Сімейного кодексу України (2002 р.). Сутність права людини на ім'я полягає в комбінації таких елементів як а) право бути названою; б) право, щоб інші називали її іменем, яким нарекли батьки; в) право «протівитися будь-яким спробам переінакшити надане батьками ім'я»; г) право на зміну імені у встановленому законом порядку [20, с. 95; 16, с. 339; 21, с. 86] та д) право на граматично правильний запис імені. В Україні офіційне ім'я має трикомпонентну структуру – прізвище, особове ім'я та ім'я по батькові. Вибір прізвища та імені по батькові регулюються відповідними статтями СКУ, але вибір особового імені є вільним і залежить від бажання батьків. Словники імен є лише «допоміжною літературою» для вибору імені, і таким чином, як зазначає Л. Белей, держава «несвідомо переклала на батьків клопоти та всю відповідальність щодо якісного складу українського реєстру імен» [2, с. 88]. Зазначимо, що у багатьох країнах, зокрема «в Австралії, Аргентині, Данії, Ісландії, Іспанії, Німеччині, Новій Зеландії, Португалії, Угорщині існує список імен, на законодавчому рівні зареєстрований та щорічно оновлюваний, з яким консультуються відповідні державні органи під час реєстрації народження дитини» [20, с. 96]. Це дозволяє уникати сумнівних рішень батьків щодо нарекання дитини, а також, зокрема, граматично неправильних записів поширених імен. Адже «свобода вибору імені не повинна означати свавілля і свідоме порушення граматичних регламентів мовної системи» [9, с. 232] і мусить регулюватися засобами мовної політики держави. Будучи найвиразнішою комбінацією «індивідуального та соціального принципів» [5, с. 145], право на ім'я, зокрема уживання антропонімів в офіційному сегменті, залежить від усталених практик національних мовознавчих шкіл та від юридичних принципів вибору та запису імен. В Україні гарантування права на ім'я спотикається на грані цих важливих принципів. З одного боку – право на вільний вибір імені, з іншого – законодавчо не передбачено узгодження цього вибору не тільки зі «здоровим глуздом», але й з чинними лінгвістичними нормами. До того ж сучасний український правопис у параграфах, що стосуються написання імен, зокрема міжмовних перетворень власних назв, часто обмежується не реальними практичними рекомендаціями, а покликаннями «за звучанням», «за традицією», хоча, як зауважує О. Скопненко, порушуючи питання українсько-білоруських міжмовних перетворень, «в академічній науці чітко окресленого визначення традиції немає... Водночас нормативні приписи української мови рясніють згадками про традицію» [18, с. 253]. В контексті української мовної ситуації каменем спотикання в цьому аспекті є також спроби деяких громадян України обирати для запису в офіційних документах варіанти імен та прізвищ, звучання яких не відповідає фонемній структурі та милозвучності української мови. Це стосується як фіксації традиційних християнських імен, які транскрибують українськими літерами з російської, так і запису нових іншомовних імен без узгодженого принципу передачі таких імен українською мовою, а також запису прізвищ, звучання яких в мовній практиці набуває «суржикоподібних» ознак (наприклад, *Нікіта*, *Кірілл*, *Ніколетт*, *Шпільчін*, *Бабіч*, *Тімофеєнко*, *Пірог*). Підставою для ініціаторів таких записів є покликання на використання права на вільний вибір документування імені «за традицією», «за звучанням» та права представників меншинних етномовних спільнот щодо запису імені. Зокрема, п. 2 ст. 28 ЦК України «Фізична особа має право на транскрибований запис її прізвища та імені відповідно до своєї національної традиції» [25], п. 3. ст. 28 ЗУ «Про засади...» прописано «право використовувати своє прізвище та ім'я (по батькові) рідною мовою згідно із традиціями цієї мови, а також право на їх офіційне визнання» [7]. Питання, як вийти із суперечливої ситуації, не порушуючи права особи на вибір імені і захистивши системність і кодифікованість антропонімної системи, залишається відкритим і складним. Адже 1) етнічну належність неможливо підтвердити документально через відсутність у паспортах, свідоцтвах про народження тощо графі про національність; 2) фонемна структура прізвищ часто є орфографічно спотвореною попередніми документальними записами і т. д.; 3) порядок запису та відтворення імен і прізвищ представників меншинних

етнонаціональних спільнот засобами української мови не достатньо виписано в українському мовознавстві. У цьому контексті очевидною є потреба пошуку кореляції між мовним законодавством, відповідними статтями Цивільного та Сімейного кодексів, законодавством щодо прав національних меншин та правописними нормами української мови.

У ЗУ «Про засади державної мовної політики» [7] регулювання питання запису імен громадян України визначено в ст. 13 про мову документів, що посвідчують особу, та ст. 28 «Мова імен громадян України». П. 1 ст. 28 «Імена громадян України подаються державною мовою відповідно до українського правопису», у п. 4 цієї ж статті передбачено, що «Запис прізвища та імені (по батькові) в паспортах та інших офіційних документах здійснюється із попереднім схваленням власника» і в п. 5 «Кожен громадянин України має право на виправлення помилкового запису свого прізвища та імені (по батькові) в паспортах та інших офіційних документах, у тому числі внаслідок порушення вимог частин третьої та четвертої цієї статті». У цій ситуації вагомим аргументом щодо фактичного запису імені стає мовна компетенція і мовна свідомість носія прізвища. Як показує досвід роботи ДП «Українське бюро лінгвістичних експертиз», переконання значної частини громадян щодо «правильності» з граматичного погляду на запис власного прізвища чи імені не завжди збігається з правописними нормами. Типовими є переконання щодо запису прізвищ на *-ич* через *-іч* (*Димніч* замість *Димнич*), російських прізвищ «за звучанням» (*Смірнов* замість *Смирнов*, *Кузнцов* замість *Кузнецов*), прізвищ, що при міжмовних перетвореннях втрачають етимологічну прозорість і фонетично змінені отримують нові мотиваційні ознаки в іншомовному звучанні (*Кірніч* замість *Кирнич* через посередництво рос. *Кирнич*; *Калін(-а)* замість *Калина* через посередництво рос. *Калина*). Послугуючись своїм правом на схвалення запису, часто громадяни змушують відповідні органи використовувати в офіційних документах українською мовою запис, що не відповідає правописним нормам і тим самим нівелює п. 1 ст. 28, а також є одним з вагомих чинників порушення екомовного балансу антропонімної системи. Для носіїв відповідних імен написання «правильно» / «неправильно» в різних документах призводить до юридичних проблем щодо ідентичності самої особи та родинних зв'язків з носіями графічних варіантів прізвища. Загрозливим з погляду розбіжностей у написаннях імен та прізвищ українських громадян та їх родичів є також передбачений п. 3 ст. 28 запис прізвища та імені (по батькові) в паспорті громадянина України для виїзду за кордон та інших офіційних документах «у транскрипції з української, російської або іншої мови за вибором громадянина» [7]. Очевидно, передача одного і того ж імені чи прізвища латинською графікою з різних мов часто призводить до невідповідностей у записах і до труднощів при ідентифікації осіб у цих документах (укр. *Олена*, рос. *Елена* відповідно матимуть різне оформлення в документальних записах латинською графікою *Olena*, *Jelena*, *Elena*; прізвище укр. *Масльонкін*, рос. *Масленкин* – *Maslonkin*, *Maslenkin*; укр. *Пупіг*, рос. *Пупог* – *Purih*, *Pirog*). В координатах юридично-правописних аспектів функціонування імені неоднозначним є також п. 2. ст. 28 ЗУ «Про засади...» «Регіональними та іншими мовами імена громадян України подаються відповідно до встановлених нормативів». На сьогодні, немає чинних нормативів щодо відтворення українських імен «регіональними» мовами. Існують певні традиції передачі українських особових імен та прізвищ російською мовою [17, с. 311–321]. Однак, ці традиції вимагають ретельного переосмислення з урахуванням новітніх тенденцій та мовної ситуації в Україні. Як зазначає Б. Ажнюк «зважаючи на юридизованість процесу перекладу імен, одне з ключових понять перекладознавства – еквівалентність – має розглядатися в трьох основних проекціях: лінгвістичній, соціально-культурній і правовій... Для кожної пари мов ці парадигми мають свою специфіку» [1, с. 235]. Тому ці питання потребують сьогодні теоретичного лінгвістичного підґрунтя для кореляції між мовними і цивільними правами громадян і мають бути враховані також при ухваленні нового мовного закону.

Чи відкривають можливість адекватного і швидкого вирішення проблеми проекти мовних законів № 5670, 5669 та 5556, які внесені на розгляд ВР України, та запропонований Комітетом з питань культури та духовності «об'єднавчий» варіант – законопроект № 5670-д «Про забезпечення функціонування української мови як державної»? Усвідомлюючи, що жоден із

законопроектів може не знайти достатньої кількості голосів для того, щоб стати офіційним мовним законом України, а також на те, що в процесі обговорення вони зазнаватимуть змін та доповнень, спробуємо проаналізувати перспективи реалізації законопроектів щодо офіційного побутування власних імен. Аналіз цих документів дозволяє лінгвісту побачити ті прогалини в практичній ономастиці, які потребують сьогодні нагального вирішення, і дає поштовх для пошуку балансу між законодавством і мовною нормою, між правом на ім'я і збереженням традицій українського іменника.

На перший погляд згадані законопроекти є досить репрезентабельними, оскільки питання документування імен фокусоване насамперед на використанні української мови як єдиної державної. Усі три законопроекти пропонують запис імені особи в документах державною мовою відповідно до українського правопису. З погляду правописних норм ретельного опрацювання та осмислення вимагає п. 1. ст. 36 «Державна мова в іменах» проекту ЗУ «Про державну мову», що гласить «Імена, прізвища та по батькові громадян України подаються державною мовою за правилами українського правопису та не перекладаються іншими мовами, а передаються за допомогою літер абетки відповідної мови відповідно до звучання українською мовою» [12]. Якщо перша частина цього пункту цілком відповідає чинному правопису, то передача українських імен іншими мовами залежить не тільки від українського законодавства, але й від мовно-культурного контексту, в якому ці імена будуть уживатися, та особливостей мовних традицій різних держав, мовою яких ці імена будуть записані. Зокрема, чинне литовське законодавство «виходить з того, що імена – це слова, а отже, мають розглядатися як частина національної мови... Тому переклад має підпорядковуватися законам мови не тільки з погляду графіки, але й з погляду граматики» [1, с. 234]. Так само запис українських імен на теренах пострадянського простору, зокрема спорідненими російською чи білоруською мовами, має усталені способи відтворення цими мовами: особові імена передаються через міжмовні відповідники, прізвища відтворюються згідно з чинними правилами і правописними рекомендаціями [19, с. 311–321]. Звісно, в нинішніх суспільно-політичних умовах в Україні актуалізувалися спроби відійти від цих традицій і почасти такі проекти небезпідставні, проте доки немає відповідного лінгвістичного обґрунтування та методик вирішення цього питання, як зазначає О. Скопненко, немає «підстав для однозначного відходу від цих практик», адже подібна тенденція «без належного теоретичного і практичного осмислення здатна спричинити хаотизацію в узусі й призвести до ще більшого розхитування літературної норми й посилення виявів варіативності» [18, с. 260]. Згадані законодавчі ініціативи посилюються також зростанням національної самосвідомості носіїв імені, ставленням до імені як до знака етнічної ідентичності, використанням права особи «вимагати від оточуючих не спотворювати її ім'я» [21, с. 86] та збільшенням прецедентних випадків, коли громадяни звертаються до відповідних органів з ініціативами запису українських особових імен та прізвищ російською мовою в транскрипції. Це все вимагає від лінгвістів пошуку нових підходів до міжмовного, зокрема українсько-російського, відтворення імен. Адже правописне питання запису українських імен російською мовою через призму мовної ситуації та екології онімного простору переходить у площину проблеми збереження національної ідентичності. Реалізація нових лінгвістичних підходів неможлива без урахування суспільного контексту, мовної ситуації та законодавчих ініціатив.

Щодо записів у документах особи латинською графікою у згаданих законопроектах немає одностайності, як і, на жаль, однозначного вирішення цієї проблеми. У законопроекті «Про державну мову» (№ 5670) у п. 3 ст. 6 про мову документів, які посвідчують особу громадянина України, чітко зазначено, що «запис прізвища та імені в паспорті громадянина України для виїзду за кордон виконується в транскрипції з української мови» [12]. У п. 3. ст. 7 законопроекту № 5669 запропоновано «Запис прізвища та імені в паспорті громадянина України для виїзду за кордон виконується у транслітерації з української або іншої мови за вибором громадянина» [14]. Такий підхід зрозумілий тільки, якщо його логічно пов'язувати із п. 2 цієї статті, що регулює мову запису прізвищ громадян України, «які за своїм етнічним походженням не є українцями і материнська мова яких є відмінною від української».

Транслітерація із запису материнською мовою може бути в цьому випадку доречною, хоча вибір запису залишений на розсуд носія прізвища призводитиме до труднощів ідентифікації цих записів у родинному колі самих носіїв. Водночас таке розуміння є тільки нашим припущенням, загалом формулювання «з іншої мови» не дає чітких рекомендацій щодо запису прізвищ громадян України. Не досить компетентно виглядає ця проблема в проекті ЗУ № 5556. Регулювання запису імен запропоноване в ст. 6, розділу III «Мова документів, що посвідчують особу». В п. 3 цієї статті йдеться «Національний паспорт та інші документи, що посвідчують особу громадянина України, оформлюються державною мовою, а у випадках, визначених законом або міжнародним договором України, можуть містити також записи англійською мовою» [13]. Запис англійською мовою не завжди збігається із транслітераційним латиноалфавітним записом відповідно до чинного стандарту (Постанова Кабінету Міністрів України № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею»). Розбіжності в цих записах призводять до труднощів при ідентифікації імен (пор. *Софія* – українська транскрипція латинкою *Sofia*, англійською мовою – *Sofiya*). З іншого боку, якщо автори законопроекту мають на увазі саме записи англійською мовою, то постає питання, чому не німецькою, французькою, італійською і т. д.? Адже попри високий індекс соціолінгвістичної поширеності англійської мови, жодного офіційного статусу, який би передбачав послугоування англійською для записів українських імен в офіційних документах, немає. Сплутування чи взаємозаміна понять «латинськими літерами» і «англійською мовою» свідчить про сумнівну якість такого законопроекту, оскільки показує відсутність координації між мовним законодавством і мовними принципами.

Проте навіть упорядкування передачі українських імен відповідно до Постанови КМ України № 55 і дотримання цих стандартів не є досконалим з погляду права особи на використання принципу розумності присвоєння імені, що передбачено ст. 3 ЦК України [25]. Використання фізичною особою відповідних документів в різних державах призводить до різного «прочитання», «озвучення» в певних мовно-культурних контекстах. Адже є «споріднені мови, ... для яких транскрибування однієї засобами іншої призводить до сильного спотворення на зоровому і слуховому рівнях» [4]. Для уникнення транслітераційного запису імен, що при прочитанні іншими мовами можуть означати якесь неблагозвучне слово або належати до ненормативної лексики, має бути передбачено відхилення від чинних стандартів. Підставою для цього, як вважає Р. Стефанчук, є «моральні засади суспільства» [21, с. 90]. Такі особливості можуть стосуватися як записів латинською графікою прізвищ українських громадян у паспортах для виїзду за кордон, так і записів українською мовою деяких іншомовних прізвищ. Наприклад, українське прізвище *Чуйко* відповідно до чинних стандартів транслітерується як *Chuiko*. Прочитання цього прізвища через посередництво польської, де сполучення літер СН відтворює українське Ч як Х, нагадувало поширену в слов'янському світі ненормативну лексику і створювало певні незручності для носія прізвища. Непоодинокими є випадки звернення до ДП «УБЛЕ» представників китайських або китайсько-українських родин з проханням «омилозвучити» відтворення їхніх прізвищ в контексті українського мовно-культурного простору (*Сунь, Дзюнь* тощо).

Загальні рекомендації щодо запису імен представників національних меншин прописані в Ословських рекомендаціях, відповідних статтях законів і законопроектів тощо. Сутність міжнародного регулювання права на ім'я полягає в тому, що «особи, які належать до національних меншин, мають право користуватися іменами та прізвищами рідною мовою відповідно до своїх традицій та лінгвістичної системи. Такі імена та прізвища мають офіційно визнаватися і використовуватися органами державної влади» [11, с. 332–333]. Ці рекомендації віддзеркалені в українському мовному законодавстві та законах, що стосуються прав національних меншин. Проблема законодавчого врегулювання документування імен представників меншинних етнонаціональних спільнот України та мовних груп мігрантів ускладнена тим, що з погляду лінгвістики кожна пара іншомовно-українського відтворення власних назв має свою специфіку, яка базована на мовних традиціях, особливостях фонетичної адаптації іншомовних імен в українському мовному просторі, а також заангажована тривалою

практикою посередництва російської мови в документуванні іншомовних антропонімів. Це стосується і способів відтворення українською мовою іншомовних імен та прізвищ, і запису компонентної кількості імен. Зокрема, в радянській традиції документування практикували записи по батькові для представників меншинних спільнот відповідно до словотвірних моделей української чи російської мов (*огли* передавали як *-ович* (*Мамедов Іса Адиль огли, Мамедов Іса Адильович*), відповідно до східнослов'янського зразка документувалися також форми по батькові угорців (*Міклошович, Яношівна*) і т. д.), часто особові імена відтворювали способом міжмовних відповідників (угор. *Шандор* – *Олександр*, рос. *Александр*; польск. *Ян* – укр. *Іван*, рос. *Іван*), порушувалася фонеморферна структура прізвищ (рум. *Ністряну/ Ністряні*). Суперечливою є проблема запису кількості компонентів офіційного імені. Законодавством передбачено деякі особливості запису імен представників етнонаціональних спільнот, зокрема, щодо відсутності запису імені по батькові. Однак у кожній конкретній ситуації такі явища потребують додаткового узгодження. Зокрема, таблиця відмінностей можливих варіантів запису жіночого прізвища після вступу до шлюбу між представниками угорської спільноти в Україні та угорців в Угорщині достатньо яскраво показана в дослідженні А. Бергсасі та С. Черничка «Угорсько-українські міжмовні контакти в антропонімії» [3, с. 239]. Неусталеність правил і принципів міжмовного перетворення антропонімів призводить до перекручень прізвищ та імен, розбіжностей в написанні та труднощів ідентифікації записів для мігрантів чи осіб, що тимчасово проживають на території України. Наприклад, запис китайського імені латинкою *Sai Qing* в українській практиці відтворено як *Цай Цін, Цай Чин, Цай Чін*. Фонетичні явища ускладнюються також тим, що в деяких країнах, зокрема, державах ісламської мовно-культурної традиції є суттєві розбіжності в послідовності подання компонентів імені, фіксації повної чи скороченої форми деяких його елементів, використанні дефіса та надрядкових знаків, нарізнооформленому чи однослівному поданні елементів імені тощо. Так виникають варіанти запису імені українською та латинською графікою громадян цих країн, пор. *Фріхат Рафік Махмуд, Рафік Махмуд Мухаммед Фріхат, Рафік Махмуд Мохаммад Ясін* та латиноалфавітні записи *Yasin Rafiq Mahmoud Mohammed, Rafiq M. M. Frihat*. Оскільки наразі не існує достатньо обґрунтованих практик відтворення міжмовних пар офіційних антропонімів, очевидно, це є підставою для двомовного запису прізвищ: українською та мовою носія прізвища. Щодо запису імен представників етнонаціональних спільнот України такі рекомендації передбачені, зокрема, ст. 11 Конституції АР Крим (1998 р.) «офіційні документи, що засвідчують статус громадянина ... виконуються українською і російською мовами, а за клопотанням громадянина – і кримськотатарською мовою» [22, с. 263]. Статистика щодо кількості кримських татар, які скористалися цим правом, відсутня. Однак, логічним з лінгвістичного і правового погляду було би використання такого права для представників всіх етнонаціональних спільнот та груп. Проте ми свідомі того, що з погляду практики документування, особливостей відповідних бланків і т. д. подібні підходи не завжди можуть бути реалізовані.

Отже, проблеми правового функціонування імені пов'язані з основними принципами і засадами практичної ономастики. Законодавчі ініціативи щодо документування імен вимагають від лінгвістів нових підходів та розширених інструкцій щодо правопису українських та іншомовних імен з урахуванням мовної ситуації, глобалізаційних та політичних тенденцій сучасного світу. Практичні правописні рекомендації щодо запису імен мають базуватися на виважених критеріях, принципах яких є збереження національної самобутності українського антропонімікону та забезпечення мовних прав і обов'язків представників всіх етнонаціональних спільнот і груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. М. Переклад і міжмовна ідентифікація власних імен / Б. М. Ажнюк // Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство: збірник наукових праць. – К.: Вид. дім Д. Бураго, 2012. – С. 228–236.
2. Белей Л. Ім'я дитини в українській родині / Л. Белей. – Харків: Фоліо, 2011. – 283 с.

3. Берегсасі А. Угорсько-українські міжмовні контакти в антропонімії / А. Берегсасі, С. Черничко // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Випуск XXIX–XXXI. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 237–241.
4. Волосевич І. Явище мовної поліфонії в літературі і свідомості / І. Волосевич // Електронний ресурс: Режим доступу <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/volosevych.htm>
5. Данилів В.-Ю. Солідарність і солідаризм: [монографія] / В.-Ю. Данилів. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 152 с.
6. Девлетов Р. Р. Краткий русско-украинский и украинско-русский словарь. Крымскотатарские фамилии, имена, отчества / Р. Р. Девлетов, Г. М. Каленчук, Ю. Ф. Прадид. – Симферополь: Таврия-Плюс, 2000. – 128 с.
7. Закон України «Про засади державної мовної політики» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
8. Закон України «Про національні меншини в Україні» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>
9. Михальчук О. І. Екологія мови в українському ономастичному середовищі: особові імена / О. І. Михальчук // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. Випуск XXIX–XXXI. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 230–234.
10. Михальчук О. І. Українське прізвище як об'єкт лінгвоохоронних заходів / О. І. Михальчук // Актуальні проблеми філології і перекладознавства: збірник наукових праць. – Вип. 6. – Ч. 1. – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – С. 136–146.
11. Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин і пояснювальна записка // Мовні права в сучасному світі. Збірник наукових праць. – Ужгород, 2014. – С. 322–349.
12. Проект Закону про державну мову // Електронний ресурс: Режим доступу http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60953
13. Проект Закону про мови в Україні / Електронний ресурс: Режим доступу http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60750
14. Проект Закону про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні // Електронний ресурс: Режим доступу http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60952
15. Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ: У 2-х томах / Ю. Редько. – Львів, 2007. – Т. 1: А-М. – XXVI, 720 с.
16. Ромовська З. В. Українське сімейне право [Текст]: підручник: академічний курс / З. В. Ромовська. – К.: Правова єдність, 2009. – 500 с.
17. Сімейний кодекс України // Електронний ресурс: Режим доступу <http://www.ubc.ua/Law/simcod.html>
18. Скопненко О. І. Відтворення чужомовних власних імен в українській та білоруській традиціях: мовна норма і особисте право носія імені / О. І. Скопненко // Мовні права в сучасному світі. Збірник наукових праць. – Ужгород, 2014. – С. 253–260.
19. Скрипник Л. Г. Власні імена людей. Словник-довідник (за редакцією В. М. Русанівського) / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – К.: Наукова думка, 1996. – 335 с.
20. Софінська І. Д. Право на ім'я в Україні: конституційно-правове регулювання / І. Д. Софінська // Часопис Київського університету права, 2014. – № 1. – С. 95–99.
21. Стефанчук Р. О. Право на ім'я / Р. О. Стефанчук // Університетські наукові записки. – 2005. – 102 (13–14). – С. 83–97 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.univer.km.ua>
22. Тищенко-Монастирська О. Статус мови і мовний ландшафт (на матеріалі кримськотатарської мови) / О. Тищенко-Монастирська // Мовні права в сучасному світі. Збірник наукових праць. – Ужгород, 2014. – С. 261–271.
23. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К.: Довіра, 2005. – 509 с.
24. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. – К.: Наук. думка, 2007. – 288 с.
25. Цивільний кодекс України // Електронний ресурс: Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page6>

Стаття надійшла до редакції 16.06.2017 р.